

EUROOPA ÜHENDUSTE KOMISJON

Brüssel 26.4.2006
KOM(2006) 174 lõplik

ROHELINE RAAMAT

Süütuse presumptsioon

(komisjoni esitatud)

ROHELINE RAAMAT

Süütuse presumptsioon

Süütuse presumptsioon on põhiõigus, mis on sätestatud inimõiguste ja põhivabaduste kaitse Euroopa konventsioonis ning Euroopa Liidu põhiõiguste hartas. Euroopa Liidu lepingu artiklis 6 sätestatakse, et liit austab inimõiguste ja põhivabaduste kaitse Euroopa konventsiooniga tagatud ning liikmesriikide ühesugustest põhiseaduslikest tavadest tulenevaid põhiõigusi.

Komisjoni huvitab, kas süütuse presumptsiooni mõistetakse kogu EL-is ühtemoodi. Rohelises raamatus uuritakse, mida käsitatakse süütuse presumptsioonina ja missugused õigused sellest tulenevad. Kui arutelus selgub vajadus seda valdkonda täpsustada, siis kaalutakse seda teha koos raamotsuse ettepanekuga tõendeid käsitlevate tagatiste kohta.

Rohelises raamatus esitatakse mitu küsimust (lahtrites). Vastused tuleks soovitatavalt saata 9. juuniks 2006 aadressile

**European Commission
Directorate-General Justice, Freedom and Security
Unit D3 - Criminal Justice
B-1049 Brussels
Belgium
Fax: + 32 2 296 7634**

„FAO Peter-Jozsef CSONKA, Head of Unit (ref.: CMO)” nimele

või e-postiga

ils-justicepenale@cec.eu.int

1. MIKS UURIB EL SÜÜTUSE PRESUMPTSIOONI?

1.1. Taust

Üks ELi eesmärkidest on „vabadusel, õigusel ja turvalisusel rajaneva ala“ loomine (Euroopa Liidu lepingu artikkel 2). 1999. aastal lepitati Tampere kokku ELi õigusalasest prioriteetides järgmiseks viieks aastaks.¹ Äärmiselt oluliseks peeti, et vastastikune tunnustamine oleks vabadusel, õigusel ja turvalisusel rajaneva ala „nurgakiviks“ ja õigusalase koostöö põhivormiks. Kohtulahendite vastastikune tunnustamine hõlmab kriminaalkohtusüsteemi kõiki tasandeid. See toimib ainult siis tulemuslikult, kui teisi kohtusüsteeme usaldatakse ja kui iga isik, kes puutub kokku välisriigi kohtulahendiga, on kindel, et see on tehtud õiglaselt. Tampere Ülemkogu eesistujariigi järelduste punktis 33 märgitakse, et „kohtulahendite vastastikune tunnustamine [...] *hõlbustaks üksikisikute õiguste alast koostööd [...] ja nende kohtulikku kaitset*. Vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajanev ala tähendab, et Euroopa kodanikud peaksid saama nõuda kogu ELis samaväärseid tagatise.² Tõhusam süüdistuse esitamine, mis saavutatakse vastastikuse tunnustamise kaudu, tuleb kokku sobitada õiguste austamisega.

Vastastikuse tunnustamise põhimõtte rakendamise meetmeprogrammis³ osutati valdkondadele, kus oleks soovitatav rakendada vastastikust tunnustamist Euroopa õigusaktidega. Selle eesmärgiks on „liikmesriikide vahelise koostöö tugevdamine ja üksikisiku õiguste kaitse tõhustamine“. Vastastikune tunnustamine sõltub vastastikusest usaldusest. Konsulteerimise käigus selgitas komisjon välja õigused, mille parem märgatavus suurendaks vastastikust usaldust. 2003. aastal võeti vastu roheline raamat menetluslike tagatiste kohta,⁴ millele järgnes 2004. aastal raamotsuse ettepanek.⁵ Tõendeid käsitlevaid tagatise, mida nimetatud tekstides ei vaadeldud, uuritakse konsultatsiooni teises etapis. Käesolev roheline raamat süütuuse presumptsiooni kohta on osa kõnealuselt tõendeid käsitlevate tagatiste konsultatsioonist. Süütuuse presumptsiooni liigitamine sõltub õigussüsteemist. Komisjon on selle arvanud tõendeid käsitlevate tagatiste hulka. Seda on tehtud põhjusel, et mõned süütuuse presumptsiooniga seonduvad õigused on paljudes õigussüsteemides seotud tõenditega (nagu suuline ütlus ja dokumentaalne tõend).

Komisjon tahab hinnata, kas piiriülestes kohtuasjades võib selles valdkonnas probleeme tekkida ja kas ELi õigusaktid tugevdaksid vastastikust usaldust. Komisjon plaanib välja anda veel ühe rohelise raamatu sel aastal, mis keskenduks tõendite kogumisele/käsitlemisele ja lubatavuse kriteeriumidele. Asjatundjate koosolek kutsutakse kokku 2006. aastal, et arutada mõlema rohelise raamatuga seonduvaid küsimusi.

¹ Tampere Euroopa Ülemkogu eesistujariigi järeldused, 15-16. oktoober 1999.

² Komisjoni teatis, Vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajaneva ala suunas: „menetlusnormid peaksid üldjoontes vastama samadele tagatistele, et kindlustada inimeste võrdne kohtlemine nende juhtumiga tegeleva kohtu alluvuses“ ja „normid võivad erineda tingimusel, et nad on sisult samaväärsed“, KOM(1998)459, 14. juuli 1998.

³ Nõukogu ja komisjoni meetmeprogramm, EÜT C 12, 15.1.2001.

⁴ KOM(2003)75, 19.2.2003.

⁵ KOM(2004)328, 28.4.2004.

2004. aastal korraldas komisjon uuringu liikmesriikide seaduste kohta, mis käsitlevad kriminaalmenetluses kasutatavaid tõendeid (edaspidi „tõendite uuring“).⁶ Käesolevas tekstis viidatud teave riiklike õigusaktide kohta pärinebki nimetatud uuringust.

1.2. Õiguslik alus

Euroopa Liidu lepingu artiklites 29⁷ ja 31 on määratud ELi pädevused kriminaalõiguses.

Artikkel 31:

„Kriminaalasjades hõlmavad õiguslase koostöö ühismeetmed:

[...];

c) *liikmesriikides kohaldatavate eeskirjade kokkusobivuse tagamist, mis võib olla vajalik sellise koostöö parandamiseks; [...];*“

Et õiguslane koostöö nõuab aina enam vastastikust tunnustamist, siis on vaja uurida, kas ühised tõendeid käsitlevad tagatised aitaksid kindlustada eeskirjade ühilduvuse, suurendaksid usaldust ja seega parandaksid koostööd.

1.3. Haagi programm

2004. aastal võttis Euroopa Ülemkogu vastu Haagi programmi, mis käsitleb vabaduse, turvalisuse ja õiguse tugevdamist ELis. Üks selle programmi eesmärkidest on „parandada liidu ühist suutlikkust [...], et tagada põhiõigused, minimaalsed menetlustagatised ja õiguskaitse kättesaadavus [...]“.⁸ Programmis järeldatakse, et „vastastikuse tunnustamise kui õiguslase koostöö nurgakivi edasise elluviimisega peaks kaasnema kriminaalmenetluse menetlusõiguste ühiste standardite väljatöötamine“. Käesolev roheline raamat on nimetatud Haagi programmi rakendamise tegevuskava⁹ õiguse tugevdamise kavade hulgas.

2005. aastal võttis komisjon vastu teatise kriminaalasjades tehtud kohtuotsuste vastastikuse tunnustamise ja liikmesriikidevahelise usalduse tugevdamise programmi kohta,¹⁰ milles järeldatakse, et vastastikuse usalduse tugevdamine oleks vastastikuse tunnustamise tõrgeteta toimimise alus. Komisjoni prioriteediks on üksikisiku õiguste nõuetekohane kaitsmine, mis peaks tugevdama õigusala töötajate tunnet, et nad kuuluvad ühtsesse õiguskultuuri ruumi.

⁶ Uuring „Kriminaalmenetluses kasutatavaid tõendeid käsitlevad seadused kogu Euroopa Liidus“ on kättesaadav Euroopa Komisjonist, DG JLS/D3, Criminal Justice Unit, B-1049 Brussels, ref CMO.

⁷ Euroopa Liidu lepingu artikkel 29: „[...] Liidu eesmärgiks on vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajaneval alal tagada kodanikele kõrgetasemeline kaitse, arendades liikmesriikide ühismeetmeid kriminaalasjadega seotud õiguslase koostöö valdkonnas [...]. See eesmärk saavutatakse organiseeritud või muu kuritegevuse, eelkõige terrorismi, inimkaubanduse ja lastevastaste kuritegude, ebaseadusliku uimasti- ja relvaäri, korruptsiooni ja pettuste vältimisega ning nende vastu võitlemisega: liikmesriikide kohtute ja muude pädevate ametiasutuste vahelise tihedama koostööga vastavalt artikli 31 ja 32 sätetele;

⁸ Haagi programm, Euroopa Ülemkogu järeldused, 4.-5. november 2004.

⁹ Tegevuskava vabaduse, turvalisuse ja õiguse tugevdamist Euroopa Liidus käsitleva Haagi programmi rakendamiseks, (ELT C 198, 12.8.2005, lk 1), punkt 4.2.

¹⁰ KOM(2005)195, 19.5.2005.

1.4. Euroopa tõendite kogumise määrus

Praegu toimuvad läbirääkimised Euroopa tõendite kogumise määrust käsitleva raamotsuse eelnõu ettevalmistamiseks. Haagi programmi tegevuskava „vastastikuse tunnustamise põhimõtte rakendamise“ all (õiguslane koostöö kriminaalasjades) olevas punktis (o) kavandatakse teist ettepanekut Euroopa tõendite kogumise määruse „lõpuleviimise“ kohta 2007. aastaks. Kui need ettepanekud võetakse vastu, siis hakatakse tõendeid üle riigipiiride edastama lihtsustatud korras. Kas tuleks sätestada teatud ühtsed minimaalsed tagatised, et tagada üksikisiku õigused, eriti need, mis on seotud piiriülese kriminaalmenetlusega?

Ettepaneku tegemine tõendeid käsitlevate tagatiste kohta on planeeritud Haagi programmi tegevuskavas¹¹ 2007. aastaks. Komisjon soovib teada, kas tõendeid käsitlevate tagatiste kehtestamine on vajalik piiriüleste tõendite vastastikuse usaldamise tagamiseks.

2. MIDA TÄHENDAB SÜÜTUSE PRESUMPTSIOON?

Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse Euroopa konventsiooni artikli 6 lõikes 2 (õigus õiglasele kohtulikule arutamisele) selgitatakse „süütuse presumptsiooni“ järgnevalt: „*Igatiht, keda süüdistatakse kuriteos, peetakse süütuks seni, kuni tema süü ei ole seaduse kohaselt tõendatud*“ ja Euroopa Liidu põhiõiguste harta artiklis 48 (Süütuse presumptsioon ja kaitseõigus): “1. *Iga süüdistatavat peetakse süütuks seni, kuni tema süü ei ole seaduse kohaselt tõendatud. 2. Iga süüdistatava õigus kaitsele on tagatud.*“

Selgitusi süütuse presumptsiooni mõiste kohta leiab Euroopa Inimõiguste Kohtu kohtupraktikast. Süütuse presumptsioon kehtib vaid isiku kohta, kellele on „esitatud kriminaalsüüdistus“. ¹² Süüdistatavat ei käsitata kuriteos süüdi olevana enne, kui riik esitab prokuratuuri kaudu piisavad tõendid sõltumatule ja erapooletule kohtule, et veenda kohut süüdistatava süüs. Süütuse presumptsioon „nõuab [...], et kohtu liikmetel ei oleks eelarvamusi süüdistatava õigusrikkumise toimepanemise kohta“. ¹³ Enne süüdimõistvat kohtuotsust ei tohiks olla ühtki õiguslikku hinnangut tema süü kohta. Süüdistatavat ei tohiks pidada eelvangistuses, välja arvatud kaalukatel põhjustel. Kui teda peetakse eelvangistuses, siis peaksid tema eelvangistuse tingimused olema kooskõlas tema eeldatava süütuse olemisega. Tema süü tõendamise kohustus on riigil ja kahtlused tõlgendatakse süüdistatava kasuks. Tal peaks olema võimalus keelduda küsimustele vastamast. Üldiselt tuleks eeldada, et süüdistatav ei anna iseenda vastu tunnistusi. Süüdistatava vara ei tohiks konfiskeerida ilma nõuetekohase menetluseta.

1. Kas te nõustute siintoodud süütuse presumptsiooni kirjeldusega? Kas mõni aspekt süütuse presumptsiooni kohta on jäänud nimetamata?

2.1. Kohtueelne süüst teatamine

Kohus või ametiisik ei või teatada, et süüdistatav on õigusrikkumise toimepanemises süüdi, kui tema üle ei ole kohut peetud ega teda süüdi mõistetud. „Süütuse presumptsiooni rikutakse, kui süüdistatava süü ei ole eelnevalt seaduse kohaselt tõendatud ja [...] kui tal ei ole

¹¹ „Õigusaktide ühtlustamise“ all olev punkt (h) Ettepanek tõendite kogumise miinimumstandardite kohta eesmärgiga võimaldada vastastikku lubamist (2007).

¹² *X v. FRG* nr 4483/70 – läbi vaatamata jäetud hagiavaldus.

¹³ *Barbera, Messegué ja Jabardo v. Hispaania*, A146 (1989) lõige 77.

võimalust olnud kasutada õigust kaitsele, kuid teda käsitlev kohtulahend viitab süüdimõistvale arvamusele¹⁴. Ametivõimud võivad siiski avalikkust teavitada uurimistest ja süükahtlustusest¹⁵ niimoodi, et väljendatud kahtlustus ei oleks süüdistatava süüdimõistmine,¹⁶ vaid teavitamine oleks kaalutletud ja ettevaatlik.

2.2. Kohtueelne kinnipidamine

Kohtueelset kinnipidamist käsitletakse rohelises raamatus vabadusekaotuseta kohtueelsete järelevalvemeetmete vastastikuse tunnustamise kohta¹⁷ ja seega seda siin ei vaadelda. Kahtlustatava kinnipidamine ei ole vastuolus süütuse presumptsiooniga. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse Euroopa konventsiooni artikli 5 lõike 1 punktis c ja artikli 5 lõikes 3 on sätestatud erandlikud juhud vabaduse võtmise kohta, kui kahtlustatav isik tuuakse kohtusse „põhjendatult kahtlustatuna õigusrikkumises“, kuid ka siis võib teda kinni pidada vaid mõistliku aja jooksul. Euroopa Inimõiguste Kohus on otsustanud, et puudub automaatne õigus kinnipidamistingimustele, mis erinevad tingimustest, mille alusel peetakse kinni süüdimõistetud isikuid,¹⁸ kui need tingimused on mõistlikud.¹⁹

2. Kas teie liikmesriigis on kriminaalasja eelmenetluses kasutusel erimeetmed, et tagada süütuse presumptsioon?

2.3. Tõendamiskohustus

Üldiselt peab süüdistuse esitaja tõendama süüdistatava süü nii, et selles ei oleks põhjust kahelda. Euroopa Inimõiguste Kohus otsustas, et „tõendamiskohustus lasub süüdistuse esitajal ja kõik kahtlused tõlgendatakse süüdistatava kasuks. Seega toob süüdistuse esitaja [...] piisavad tõendid süüdistatava süüdimõistmiseks“.²⁰

Euroopa Inimõiguste Kohtu kohtupraktikast on komisjon leidnud kolm olukorda, kus tõendamiskohustus ei lasu tervenisti süüdistuse esitajal: (a) süüst sõltumatud õigusrikkumised, (b) õigusrikkumised, kus tõendamiskohustus läheb üle, ja (c) konfiskeerimisotsuse korral.

(a) Süüdistuse esitajal tuleb esitada tõendid tõendamaks, et süüdistatav sooritas süülise teo (*actus reus*), kuid ei ole vaja näidata, et süüdistatav kavatses tegutseda sel viisil või jõuda selle tulemuseni. Sellised õigusrikkumised on kooskõlas inimõiguste ja põhivabaduste kaitse Euroopa konventsiooniga, isegi juhul kui riik on vabastatud tõendamast, et süüdistataval oli „süü tahtlus“ (*mens rea*). Euroopa Inimõiguste Kohus tunnustab, et riikides reguleerib selliseid õigusrikkumisi kriminaalõigus.²¹ Selliste õigusrikkumiste korral tuleb vaid seda tõendada, et süüdistatav pani toime teo, ja kui see on tõendatud, siis võib see presumptsioon kahjustada süüdistatavat isikut. Euroopa Inimõiguste Kohus märkis, et selline presumptsioon peaks kehtima „mõistlikkuse piirides ja arvesse võtma nii kaalul oleva eesmärgi olulisust kui ka säilitama õiguse kaitsele“.

¹⁴ Minelli v. Šveits A62 (1983) punkt 38.

¹⁵ Krause v. Šveits nr 7986/77, 13DR 73 (1978).

¹⁶ Allenet de Ribemont v. Prantsusmaa A 308 (1995) punktid 37, 41.

¹⁷ KOM(2004)562, 17.8.2004

¹⁸ Skoogström v. Rootsi nr 8582/72 (1982).

¹⁹ Peers v. Kreeka nr 28524/95.

²⁰ Barbera, Messegué ja Jabardo v. Hispaania, A146 punkt 77 (1989).

²¹ Salabiaku v. Prantsusmaa A 141-A punkt 28 (1988).

(b) Süüdistuse esitajal tuleb tõendada, et süüdistatav toimis teatud viisil, ja süüdistatav peab näitama, et tal oli selliseks käitumiseks süüd ümberlukkav selgitus. Käesoleval juhul lasub süüdistataval suurem tõendamiskohustus kui eespool mainitud juhtumis (a). Euroopa Inimõiguste Kohus on öelnud, et see on lubatav „vähem tõsiste“ õigusrikkumiste korral.²²

Tõendite uuring näitas, et kui ELis on valitsevaks seisukohaks see, et süüdistuse esitajal lasub kohustus tõendada süüdistatava süüd, siis mõnikord erandjuhtudel, nagu dokumendi võltsimine või väärtegu, kui süüdistuse esitaja on tõendanud kohustuse olemasolu, pöördub tõendamiskohustus süüdistatavale, kes peab tõendama, et ta täitis kohustust. On olnud ka juhtumeid, kus süüdistatav pidi esmalt end kaitsma (nagu hädakaitse, süüdimatus või alibi) ja seejärel nõuti süüdistuse esitajalt selle ümberlukkamist.

(c) Varade tagasinõudmisel süüdistatavalt või kolmandalt poolelt võib tõendamiskohustuse panna eelnimetatud isikutele eeldusel, et rahalised vahendid ja varad on kuritegelikul teel saadud tulu, mille peab varade omanik ümber lükkama, või kasutatakse kahtlusi ümberlukkava hariliku tõendamise asemel vähem ranget lähenemisviisi, mille puhul süüd kinnitavad tõendid kaaluvad üles süü puudumist kinnitavad tõendid. Rahaliste vahendite ja varade tagastamist peab olema võimalik kohtus vaidlustada, see peab olema ka mõistlik ja proportsionaalne.²³ See kehtib ka rahaliste vahendite ja varade piiriüleste tagastamiste kohta. Nõudeid heausketelt kolmandatelt isikutelt, kelle õigus omandile on ohtu seatud, tuleb võtta tõsiselt, ja riigid peavad tagama, et kolmandate poolte kaitseks on olemas vastavad mehhanismid.

3. (a) Millistel tingimustel on lubatav tõendamiskohustuse asetamine süüdistatavale või teataval määral muutmine?

(b) Kas olete kogunud piiriüleses koostöös olukordi, kus tõendamiskohustus tekitas probleemi?

2.4. Õigus enda vastu mitte tunnistada

Süütuse presumptsioon hõlmab endas enesesüüstamise vastast kaitset, mis tähendab nii õigust vaikida kui ka õigust mitte esitada enda vastu süüdistavaid tõendeid. Kohaldatakse maksimi *nemo tenetur prodere seipsum* (“kedagi ei tohi sundida tunnistama enda vastu”). Süüdistatav võib keelduda küsimustele vastamisest ja tõendite andmisest. Euroopa Inimõiguste Kohus²⁴ otsustas, et kuigi inimõiguste ja põhivabaduste kaitse Euroopa konventsioonis ei ole enesesüüstamise vastast kaitset mainitud, on see üldtunnustatud rahvusvaheline standard, mis asub „õiglase menetluse idee keskmes“. See kaitseb süüdistatavat ametivõimude ebasobiva sunni eest, vähendades seega väära õigusemõistmise ohtu ja hõlmates poolte võrdsust. Süüdistuse esitaja peab tõendama oma juhtumi sunni- või survemeetodite abil saadud tõendeid kasutamata. Julgeoleku ja avaliku korra tagamine ei saa õigustada nende õiguste tõkestamist.²⁵ Need on seotud õigused, igasuguse sunni kasutamine tõendite saamiseks on vaikumisõiguse rikkumine. Riik rikkus süüdistatava õigust vaikida, kui ta püüdis sundida süüdistatavat andma pangakonto väljavõtteid uurimise käigus tolliametnikele uurimise

²² Ibid.

²³ *Welch v. Ühendkuningriik* nr 17440/90 (9. veebruar 1995), *Philips v. Ühendkuningriik* nr 41087/98, (5. juuli 2001).

²⁴ *Heaney ja McGuinness v. Iirimaa* nr 34720/97 (21. detsember 2000).

²⁵ *ibid.*

käigus.²⁶ Süüdistatavale sunni rakendamine ametivõimudega koostöö tegemiseks eelmenetluse ajal võib riivata enesesüüstamise vastast kaitset ja ohtu seada järgnevate ärakuulamiste õigluse.

2.5. Õigus vaikida

Õigust vaikida kohaldatakse politsei poolt läbiviidavate küsitluste suhtes ja kohtus. Süüdistataval peaks olema õigus mitte anda tunnistusi ja kindlasti õigus mitte avaldada oma kaitse olemust enne kohtuistungit.

Liikmesriikide õigusaktides tunnistatakse õigust vaikida politsei või kohtu-uurija pooltel ülekuulamisel uurimismenetluse ajal. Siiski erineb liikmesriigiti viis, kuidas süüdistatavale see õigus teatavaks tehakse, ja õiguse oluliseks aspektiks on süüdistatava *teadlikkus* sellest õigusest. Vastavalt tõendite uuringule on enamikus liikmesriikides kohustus teavitada süüdistatavat tema õigusest vaikida. See kohustus sätestatakse õigusaktides, kohtupraktikas ja põhiseaduslikes sätetes. Üksikud liikmesriigi nimetasid, et saadud tõendid, mille puhul ei olnud see kohustus täidetud, võidakse lugeda vastuvõetamatuteks. Teised märkisid, et kui süüdistatavat ei teavitata tema õigustest, siis võib see kujutada endast õigusrikkumist või hagi esitamise alust süüdimõistmise vastu.

Siiski ei ole see õigus absoluutne. Olemas on tegurid, mis määravad, kas õigust õiglasele kohtupidamisele rikutakse, kui kohus arvestab süüdistatava vaikimist negatiivse asjaoluna. Järeldused tuleks teha pärast seda, kui süüdistuse esitaja on esitanud esmase ülevaate juhtumist. Seejärel teeb kohtunik oma järeldused. Ainult `tervest mõistusest lähtuvad` järeldused on lubatud. Põhjused sellistele järeldustele jõudmiseks tuleb kohtuotsuses välja tuua. Süüdistatava vastu olevad tõendid peavad olema ülekaalukad, sel juhul võib kaudse surve kasutamisel saadud tõendeid kasutada. Sellist olukorda kajastab juhtum *Murray v. Ühendkuningriik*.²⁷ Euroopa Inimõiguste Kohus järeldas, et kui tegemist on „esmapilgul ilmse“ juhtumiga ja tõendamiskohustus jääb süüdistuse esitajale, siis võib tunnistuste andmata jätmist arvestada negatiivse asjaoluna. Süüdistatava sundimine tunnistama ei olnud vastuolus inimõiguste ja põhivabaduste kaitse Euroopa konventsiooniga, kuigi see oleks, kui süüdimõistmine tugineks ainult või peamiselt tunnistuste andmisest keeldumisele. Kas süüdistatava vaikimise arvestamine negatiivse asjaoluna rikub süütaks pidamise õigust määravad riiklikud kohtud hinnates juhtumi tõendeid ja kasutatud sunni ulatust. Süüdistuse esitaja tõendid peavad olema piisavalt tugevad, et nõuda vastust. Riiklik kohus ei saa järeldada, et süüdistatav on süüdi ainult seetõttu, et ta otsustas vaikida. Ainult siis, kui tõendid süüdistatava vastu „nõuavad“ selgitusi, mida ta peaks andma, siis tema vaikimist „võib terve mõistuse kohaselt käsitleda selgituste puudumisena ja arvata, et süüdistatav on süüdi“. Kui süüdistuse esitaja tõenditel on vähe väärtust, mis ei nõua mingit vastust, siis süüdistatava vaikimine ei saa õigustada tema süüdimõistmist. Euroopa Inimõiguste Kohus toob välja, et süüdistatava käitumisest mõistlike järelduste tegemine ei too kaasa tõendamiskohustuse nihkumist kaitsele, mis riivaks süütuse presumptsiooni põhimõtte seda aspekti.

Euroopa Inimõiguste Kohus ei ole otsustanud, kas seda õigust saab kohaldada juriidiliste isikute suhtes. Euroopa Kohus on teinud otsuse, et juriidilisel isikul ei ole absoluutset õigust

²⁶ *Funke v Prantsusmaa* A 256-A (25. veebruar 1993).

²⁷ *Murray v. Ühendkuningriik*, nr 18731/91 (8. veebruar 1996).

vaikimisele. Juriidilised isikud peavad vastama fakte käsitlevatele küsimustele, kuid neid ei tohi sundida tunnistama rikkumist.²⁸

4. (a) Kuidas on teie riigis kaitstud õigus vaikida?

(b) Kas piiriülestes olukordades on üles kerkinud erinevaid arusaamu?

(c) Mis ulatuses kohaldatakse seda õigust juriidiliste isikute suhtes?

2.6. Õigus mitte anda tõendeid

Õigluse vajadus kaalub üles põhimõtte, et kohtul peaks olema juurdepääs kõigile tõenditele, ja vähendab ohtu, et süüdistatav mõistetakse süüdi enda tunnistuste alusel.²⁹ Selle õiguse ulatuse määramisel on Euroopa Inimõiguste Kohus teinud vahet kohustuslikus korras saadud materjalil ja sellel, mis on olemas sõltumatult kahtlustatava tahtest: „õigus hoiduda enda vastu tunnistuste andmisest on seotud peamiselt ... süüdistatava vaikimissoovi austamisega. Üldise arusaama kohaselt ... ei laiene see kriminaalmenetluses kasutatavale materjalile, mis on saadud süüdistatavalt kohustuslikult, kuid mis on olemas sõltumatult süüdistatava tahtest ja mis on muuhulgas saadud loa alusel, nagu hingeõhu analüüsid, vere- ja uriiniproovid ning kehakoed DNA testimiseks.“³⁰

Kui on antud korraldus dokumendi saamiseks või õigus läbiotsimise korraldamiseks ja/või asjade arestimiseks, siis peaks selles korralduses täpsustama oma eesmärgi, et vältida üldiste taotluste esitamist, mida kasutatakse ähmaste kahtluste korral „prooviretkede“ õigustamiseks.

Tekib küsimus, kas õigust mitte anda tõendeid saab kohaldada ka juriidiliste isikute suhtes. Ühenduse kohtud (Euroopa Kohus ja esimese astme kohus) on teinud otsuse, et seda ei saa kohaldada. Dokumentide esitamist võidakse nõuda.³¹

5. (a) Kuidas on teie riigis kaitstud õigus mitte anda tõendeid?

(b) Kas piiriülestes olukordades on üles kerkinud erinevaid arusaamu?

(c) Mis ulatuses kohaldatakse seda õigust juriidiliste isikute suhtes?

2.7. Tagaseljamenetlus

Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse Euroopa konventsiooni artikkel 6 annab süüdistatule õiguse "kaitsta end ise". Tagaseljamenetluse mõiste sisu kasutatakse erinevalt. Mitme liikmesriigi õigusaktid lubavad kohtuistungeid pidada ilma süüdistatava kohalolekuta, teised on teinud süüdistatava kohaloleku kohtuistungil kohustuslikuks ja selle kohustuse rikkumise eest võidakse karistada. Komisjon pöörab rohelises raamatus erilist tähelepanu tagaseljamenetlusele ja soovib tuvastada asjaolud, mille korral on võimalik sellist menetlust lugeda süütuse presumptsiooniga kooskõlas olevaks.

²⁸ *Orkem v. Komisjon*, juhtum 374/87, EKL 3283, punktid 34-35.

²⁹ *Saunders v. Ühendkuningriik* (nr 19187/91).

³⁰ *Ibid.*

³¹ *Mannesmannröhren-Werke v. Komisjon*, juhtum T-112/98, EKL 729, lõige 65; kohtujuristi arvamus juhtumile C-301/04 P, *komisjon v. SGL*.

6. (a) Kas tagaseljamenetlused on teie kohtumõistmises võimalikud?

(b) Kas sellised menetlused tekitavad probleeme süütuse presumptsiooni suhtes, eriti piiriülestes juhtumites?

2.8. Terrorism

ELis kasvav terrorism on tinginud mitmetes liikmesriikides õigusaktide uuendamise terrorismi tõkestamiseks. Sellised terrorismivastased õigusaktid peavad kooskõlas olema inimõiguste ja põhivabaduste kaitse Euroopa konventsiooniga. 2002. aasta juulis võttis Euroopa Nõukogu ministrite komitee vastu suunised inimõiguste ja terrorismi vastu võitlemise kohta³² ja kutsus liikmesriike üles tagama nende „ulatusliku leviku kõigi terrorismi vastu võitlemise eest vastutavate ametiasutuste seas“. Artikli IX lõikes 2 sätestatakse, et „terroristlikus tegevuses süüdistatava isiku suhtes kohaldatakse süütuse presumptsiooni“. Kommentaaris märgitakse, et süütuse presumptsiooni võivad kalduda rikkuma mitte ainult kohtunik, vaid ka muud asutused.³³ Suunistes täpsustatakse piiranguid kaitseõigusele, mis on kooskõlas inimõiguste ja põhivabaduste kaitse Euroopa konventsiooniga ning süütuse presumptsiooniga. Need piirangud on kaitsja saamise ja temaga kontakteerumise, toimikule juurdepääsu korraldamise ja anonüümse tunnistuse andmise kohta. Siiski „peavad sellised piirangud olema rangelt tasakaalus nende eesmärkidega ja kohaldada tuleb kompensatsioonimeetmeid süüdistatava huvide kaitseks, et säilitada menetluse õiglus ja tagada, et protseduuriliste õiguste sisu ei rikuta“.

7. Kas teie liikmesriigi õigusaktides on erisätted terroriaktide kohta? Kui on, siis palun kirjeldage neid sätteid süütuse presumptsiooniga seotud ulatuses. Kas sellist korda kohaldatakse ka teiste õigusrikkumiste suhtes?

2.9. Kestus

Süütuse presumptsiooni lõpetab üldiselt kohtu süüdimõistev otsus. Komisjoni huvitab, millal süütuse presumptsioon lõpeb erinevates liikmesriikides. See võib juhtuda nii pärast esimese astme kohtuprotsessi või alles pärast viimase edasikaebuse tagasilükkamist.

8. Missuguses etapis lõpeb teie liikmesriigis süütuse presumptsioon?

Üldküsimused

9. (a) Kas teate veel piiriüleises kontekstis tekkinud süütuse presumptsiooniga seotud probleeme, mida eespool pole nimetatud?

(b) Missuguses ulatuses on need probleemid seotud erinevate lähenemisviisidega teises jurisdiktsioonis?

(c) Kas ELi ettepanekud võiksid anda lisaväärtust selles valdkonnas? Kui jah, siis millisel moel?

³² Ministrite komitee 11 juuli 2002. aasta otsus.

³³ Allenet de Ribemont v. Prantsusmaa, vt joonealune märkus 16, lõige 36.